

Vladimir Pištalo:

Tesla, portrét mezi maskami (ukázka z románu)

ze srbštiny přeložila Marcela Zárubová

Vladimir Pištalo se narodil v roce 1960 v Sarajevu. Vystudoval Právnickou fakultu v Bělehradě. Doktorát získal na Univerzitě New Hampshire ve Spojených státech, tématem jeho práce byla trojí identita emigrantů – srbská, americká a jugoslávská. Nyní přednáší světovou a americkou historii ve Worcesteru ve státu Massachusetts.

Autorem je několika poetických próz, dvou sbírek povídek a do francouzštiny přeloženého románu *Milenijum u Beogradu* (*Milénium v Bělehradě*, 2000) o závěrečných dvaceti letech dvacátého století.

Část jeho díla tvoří literární biografie (např. o Alexandrovi Makedonském). Největší pozornost mezi kritiky i čtenáři vzbudil románem o „čaroději mezi vynálezci“ *Nikolovi Teslovi*. V románu *Vladimir Pištalo* zdařile kombinuje pečlivost historika s imaginací literáta, což v loňském roce ocenila porota prestižní ceny NIN.

38. Ukousnuté ucho

Zástup zamračených chlapů se opíral o zeď na dvoře u kostela mezi ulicemi Mott a Park.

„Co jsou zač?“ zamračil se Tesla.

„Nedívej se na ně,“ pošeptal mu Stevan Prostran.

„Tak kdo jsou?“ zeptal se, když se vzdálili.

„To jsou Uajosi,“ hořce objasnil Prostran, „členové nejnebezpečnější bandy ve městě.“

„Nezdrav je. Je lepší, když tě neznají.“

Tesla se při návratu domů pokaždé trochu bál. Poptal se a zjistil, že jsou to chlapi, kterých je třeba se bát. Irští obři mu připomínali obry z Liky. V „Márnici“ pili punč, ve kterém byla whisky, horký rum, kafir, benzín a kokain. Byli ozbrojeni pistolemi, cihlovými pendreky a měděnými háčky na dloubání očí. Kromě loupeží prodávali ženy jako dobytek. Shromažďovali peníze z hazardu a bordelů a upláceli policii. Tesla zjistil, že je hájí známí advokáti Howe a Hammel, kteří disponují stádem krivopřísežníků.

„Proč se jmenují Uajosi?“ zeptal se.

„Podle mňoukání, kterým se přivolávají v noci.“

„Kde žijí?“ nepolevoval Tesla.

„Hlavní středisko mají tady u nás,“ odpověděl mu s nevolí mladý přítel a mžoural při tom jako by se díval do slunce. „Jinak sedí v „Márnici“ na Bauery a pijou. Mají tam vyvěšený ceník mrzačení a vražd.“

„Kolik stojí ukousnuté ucho?“ zeptal se z legrace Tesla.

„Patnáct dolarů,“ odpověděl úplně vážně Prostran.

*

Nejhorší byla rána. Ráno začínala Teslova duše syčet. Tesla stoupl na duši nohou. Ten houževnatý had se mu usilovně svíjel pod botou:

„Klid!“ přesykával zoufalec syčení své paniky: „Klid!“

Rozednilo se, ale město zůstalo ztraceno v šedi a deštovém prachu. Podzim nařizoval: umři! Během bezcílného potulování po městě Tesla narazil na skupinu kopáčů. Dřepl si vedle příkopu a zeptal se:

„Našla by se tu pro mě práce?“

Bezzubí dělníci se rozchechtali. Nato mladík v dobře padnoucím obleku mlčky skočil do díry a chopil se krumpáče.

„Kopej! Kopej!“ povykovali bezzubí.

Večer ho bolelo celé tělo. Celé. Bolelo.

Nejhorší bylo to první úterý. Ve středu praskl poslední mozol. Slizká vodička oschla.

Rány se zašpinily.

„Vždy jsem předpokládal, že je můj život částečně nějak veden,“ mručel si pro sebe Tesla. „Teď mám pochybnosti. Možná není žádné neviditelné klubko, které se kutálí přede mnou? Možná je všechno nesmysl a prázdnota? Pracovní mechanika mi pomáhá kopat, ale umrtvuje mi rozum. Pracuji pro Správu města New York, kopu příkopy, do kterých budou položeny Edisonovy kabely. A tak znovu pracuji pro Edisona.“

Mručel jako ti pouliční mručouni bez rozumu.

A žil navzdory svému srdci.

V Praze a ještě víc v Paříži si oblíbil operu a chodil do ní, kdykoli to jen bylo možné.

Zděšen vlastní závistí se motal kolem newyorské Metropolitní opery. Plakáty ohlašovaly, že se devátého listopadu roku tisíc osmset osmdesát pět hraje Wagnerův Siegfried. Na fotografii se zpěvák Max Alvery v krátkém kabátku významně díval do stropu. Shrbený Tesla obdivoval vzpřímená mužská a ženská záda. Andělská vůně čistoty mu polechtala chřípí. Svěží hluk publika v hale doléhal z jiného světa. Ženy středního věku se čepýřily v mladistvých šatech. Třesk jejich smíchu zněl, jako když se rozbíjejí talíře. Lustr byl plný záru. Úsměvné fraky a bezelstné dekolty štěbetaly v hale. To všechno devěta-dvacetiletý dělník sledoval z pozice dočasného psa. Zoufalství se mu rozlévalo po duši pomalu jako olej po stole. V hlavě se mu ozvalo bušení v trpasličí kovárně, které je slyšet ve chvíli kdy se zvedne opona v Siegfriedu. Odřené rukávy na loktech, špatné boty, špinavá košile, zápach vlasů a podpaží – to byl nyní on. Z jeho obleku se stala utěrka. Před divadlem se na něho dívali, jako by byl vlas v polévce. Byl připraven se rozstrást, když tu se dobře živěný vrátný rozkřičí:

„Hej ty! Co tady děláš?“

Po podzimu, který byl nejhorší v jeho životě, následovala nejhorší zima. Vítr proměňoval sněh v mlhu. Vánice byly tak silné, že jim noviny říkaly „vybělení“.

Jakmile se Tesla probudil, spatřil svůj dech. Jeho oděv byl studený, jako by byl mokrá. Požehnaný Stevan se vracel z noční směny, se šálou na ústech a teplým chlebem. Ta jasná tvář rozptýlila zachmuřeného Teslu. Vypil kávu a vyšel ven, aby se kamarád vyspal.

„Celý život jsem chtěl pracovat pro lidstvo,“ hořekoval mrzutý vynálezce. „Jsou lidstvo číšníci, kteří zbytky piva prodávají ve džberech? Nebo poslední nešťastníci, kterým ho prodávají? Uajosi, kteří pijí alkohol s tekutým kafrem? Nebo děvky, které za sebou mají dva roky?“

Kdykoli se mu podařilo sesbírat kousek smyslu života, začal padat ledový déšť a vše se rozplynulo.

Na ulicích se zvedal kouř z koňských hřbetů. Koleje se ztratily v rozbředlém sněhu, domy v mlze.

Uklidňoval se myšlenkami na matčiny hluboké oči.

40. Slepý tygr

Nikola a stavbyvedoucí Brown skončili v jednom ze – „slepých tygrů“. Brown pil rum, Nikola pivo. Mluvili o Giovanniho zatčení a Paddyho smrti.

„Strašné!“ mružel Nikola.

„My žijeme pod městem,“ začal stavbyvedoucí. „Otec mi vždycky říkal – buď. A já nebyl. Můj bratr je inženýr, víš. A já nechtěl. Potloukal jsem se po Západě.“

„Bože můj! Bože můj!“ kroutil Tesla nevěřičně hlavou.

„Smradlavý příběh. A všechno je to jedno zasrané americké nedorozumění,“ rozšířil Brown oči nad třetím rumem.

„On Paddy by se rval, ale nevytáhl by nůž. Ale Giovanni je klidás. Jenže když se rve, vytáhne nůž. A takhle rozdílná pravidla se navzájem vyruší. Dno odpadne z násilí a lidé žijí v pekle.“

V pološeru ilegální hospody Brownovy vlasy získaly nadpřirozeně žlutou barvu.

Číšník odnesl sklenice. Donesl nové. Brown se dotkl jizvy na čele:

„Byl jsem ve vězení. Kvůli...“ zlomyslně se zasmál, „různým věcem, ke kterým došlo. Ale když člověk zestárne – uvidíš – začne myslet jinak.“

„A pamatuješ si, jak zpívali?“ nemohl se vzpamatovat Nikola.

Obyčejně byl Obadiah Brown člověkem skoupým na slovo, pro kterého dvě chyby byly lepší než jedno vysvětlení. Teď se nečekaně rozpovídal. Čtvrté pivo vystřídal pátý rum. Brown si vzpomněl:

„Jako malý jsem měl chuťvu. Byl jsem v matematice lepší než bratr. On teď sedí v kanceláři mezi stohy papírů až do stropu. A já žiju takhle,“ znovu ukázal na svoji jizvu. „Pokaždé mě zve na Díkůvzdání na krůtu velikou jak velbloud. Ale já nejdu.“

Brownova tvář se roztáhla do posměšku. Vycenil zuby, žlutější než vlasy, a významně se zadíval na Teslu:

„Říkal jsi mi o tvém motoru. Ty si myslíš, že nerozumím. Ale já rozumím. Chodil jsem do školy. Je to jednoduché. Vynechá se ten... komutátor,“ vyslovil neobvyklé slovo s úšklebkem, „a proud se přenese na velkou vzdálenost. Což Edison nemůže. Je to tak?“

Číšník hodil sklenici piva před Teslu a něžně spustil rum před Browna. Brown přivoněl k rumu a mrkl na Teslu, zaskočeného jeho pamětí.

„Už toho bylo dost,“ rozhodl Brown. „Tohle musí přestat. Seznámím tě s mým bratrem. On ti může pomoci. Když už nemůže mně.“

Kolem nich vřískaly odrbané opice v polocylyndrech, jimž rozum vypil démon – rum.

„Žijeme v propasti,“ šklebil se Obadiah Brown. „Žijeme pod městem. Ale spouň někdo musí vyplavat.“

Brown se vypořádával z hospody jako podřezaná slepice a Tesla se nedomníval, že si ráno bude něco pamatovat.

Ale příští neděli se Brown objevil s odstátými ušima a učesaný. Přes rozdělené žluté vlasy prosvítala bělost lebky. Teslovi dal za úkol, ať si oblékne dobré šaty a následuje ho.

„Hej ty, co mluvíš do větru. Pojď se mnou.“

Půl hodiny šli mlčky k horní části Manhattanu. Procházka měla magický účinek. Cestou zmizelo smetí. Kolemjdoucí a výlohy byly čím dál důstojnější. Klobouky se protáhly a límce se přeměnily na kožešinové. Na chvostu krinolín ženy vlekly celé drapérie. Před dveřmi ‚Western Union Telegraph‘ stál vrátný se šerpou. Místo aby je odehnal, vrátný se pousmál a dovedl je do kanceláře. Alfred A. Brown byl vedoucí inženýr ‚Union Telegraph‘.

Ve dveřích se bratři letmo objali. Ukázalo se, že je bratr Obadiaha Browna laskavý, lehce vyděšený člověk. Na každý pohyb vynakládal dvakrát víc energie, než bylo třeba. Rychlým pohybem vytáhl cvikr a přištipl si jím nos. Vykulené oči se setkaly s Teslovými mandlovými očima:

„Já vím, kdo vy jste,“ řekl Brown. „Sám mám pár patentů na obloukové lampy. Pamatuji si vaše žárovky z Rahway.“

V téhle kanceláři bylo vše na svém místě, od teplého ořechového dřeva po vitráž v horní části okna. Brown každou chvíli nečím blýskl – cvikrem, zlatým perem, tabatěrkou. Vůně čistoty, Brownův naškrobený límec, ten blýskot tabatěrky a zejména laskavost byly znaky uvítání do zapomenuté vlasti.

Nejdříve Obadiah Brown krátce povídal, rozpráhoval se přitom rukama obrovskými, jako měl profesor Peschl. Poté Tesla vysvětloval tiše a dlouho a odvíjel svitky s nákresy. Alfred Brown ho poslouchal. Nakonec mu pevně stiskl ruku. Vyprovoďil je, plácaje bratra po rameni. Teslovi dohoda namíste přinesla světlý hotelový pokoj a řadu obleků ve skříni. Brown mu oznámil, že může pracovat v jeho laboratoři a na příští měsíc domluvil setkání s Charlesem Peckem, advokátem z New Jersey. („Jeho ‚asi‘,“ zavrčel, „má větší hodnotu než ‚ano‘ jiných lidí.“) Peck věděl, že polyfázový systém, se kterým experimentoval Westinghouse, pokulhává.

„Ale má pochyby i o vašem modelu,“ upozornil Brown.

Poslední sobota v dubnu přinesla nenadále ochlazení a dlouho očekávané setkání. Bělaly se naškrobené náprsenky košil a Tesla se cítil jako labuť mezi labutěmi.

Svou stále viditelnější hubeností překvapil přítomné.

Skřípaje novými botami rázoval po Braunově laboratoři. Týdny se připravoval se zadržným dechem. Vzrušení znovu odtlačilo zdi. Nově sestrojený model jeho motoru čekal, až bude oceněn.

Vrásky na čele Charlese Pecka připomínaly notový systém. Budil dojem kompetentní zakrnělosti. Tesla pocítil, že toho člověka může přesvědčit, ale ne i okouzlit. Peck se letmo podíval na hodinky.

„Račte,“ pokynul s nápadnou nepřítomností úsměvu.

Tesla se usmál a připomněl si, že královna dala Kolumbovi loď, když dokázal, že vejce může stát na stole.

„Abych vás přesvědčil, sestrojil jsem model točícího se vejce v železu.“

Před Peckovými očima Tesla otočil vypínačem a spustil vejce s dlaně do magnetického pole. Vejce začalo kroužit s hlasitým kovovým skřípáním. Čím

se kroužení zrychlovalo, hluk ustával a vejce se narovnal a otáčelo se uzavřeno v elektrickém víru.

„Vidíte!“ zdvihl Tesla dlouhé prsty.

Peck se přestal mračit. Zablýskly se tvrdé oči, schopné se namíste rozhodnout.

„Pošlete mi již zítra nákresy,“ čile nařídil Peck.

Tesla pochopil, že ho už žádný vrátný neodežene od důležitých dveří. Probuzené zlaté klubko odskočilo a přikutálo se mu k nohám.

